

С. В. Ковальська

здоб. IV курсу економіко-правового факультету

ОНУ імені І. І. Мечникова

Науковий керівник: ст. викл. Є. М. Корнеєва

ЗАПОВІДАЛЬНЕ РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЯК ОСОБЛИВИЙ ІНСТИТУТ СПАДКОВОГО ПРАВА

Виходячи з аналізу норм цивільного законодавства, можна стверджувати, що цивільному праву як галузі права притаманний диспозитивний метод цивільно-правового регулювання. Не є виключенням й інститут спадкового права, яке доктринально

базується на таких фундаментальних принципах, як свобода заповіту та охорона сімейних відносин.

Відповідно до ст. 1233 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) «заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті» [1]. Зокрема, проявом принципу свободи заповіту є встановлення заповідального розпорядження стосовно рухомого та нерухомого майна заповідача.

Виходячи з положень ЦК України, заповідальне розпорядження можна вважати складовою частиною заповіту, як правочину. Як правило, у заповіті заповідач призначає спадкоємців, а також вирішує юридичну долю свого майна, що виступає об'єктом спадкування. Однак, крім цього, заповідач має право зазначити у заповіті певні розпорядження, які можуть бути як майнового, так і немайнового характеру, наприклад покладення обов'язку на спадкоємця здійснити певний обряд поховання.

Чинне цивільне законодавство передбачає такі види заповідальних розпоряджень, як заповідальний відказ (ст. 1237 ЦК України), заповідальне покладення (ст. 1240 ЦК України), призначення спадкоємців (ст. 1235 ЦК України) та підпризначення спадкоємця (ст. 1244 ЦК України). В кожному із видів заповідальних розпоряджень, заповідач виражає власну волю і має право самостійно і на власний розсуд визначати обсяг спадщини і заповідати спадкоємцям усі свої права та обов'язки або їх частину.

Одним із основних видів розпоряджень є призначення заповідачем спадкоємця, який, у свою чергу, може бути будь-яким учасником цивільних правовідносин, які передбачені у ст. 2 ЦК

України. При цьому, заповідач не зобов'язаний спиратися на наявність родинних зв'язків із спадкоємцем, що вказує на принцип свободи заповіту.

Крім цього, заповідач володіє абсолютним правом позбавити будь-якого спадкоємця за законом права на отримання спадщини, крім осіб, які мають обов'язкову частку. Проте слід відмежовувати позбавлення права на спадкування від усунення від права на спадкування. Якщо підставою для позбавлення права на спадкування є лише волевиявлення заповідача, то для усунення від права на спадкування необхідне настання юридичних фактів, передбачених ст. 1224 ЦК України.

У випадку, якщо спадкоємець, який вже зазначений у заповіті, не зможе прийняти спадщину у зв'язку зі смертю або відмовою від прийняття, заповідач може «підпризначити» іншого спадкоємця, до якого висуваються ті ж самі вимоги, як і до першого. У законодавстві таке розпорядження має назву «підпризначення спадкоємця».

Сутність даного виду розпорядження полягає у перешкоджанні заповідачем прийняти спадщину спадкоємцями за законом, оскільки кількість підпризначень є необмеженою, що дає можливість створити певну ієрархію осіб, яким спадкодавець бажає залишити спадщину. Таким чином, заповідач або взагалі усуває спадкоємців за законом від спадщини, або щонайменше змінює їхню черговість спадкування.

Також, одним із розпоряджень є встановлення в заповіті зобов'язання спадкоємця до вчинення певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети. У цивільному законодавстві таке розпорядження має назву «право заповідача на покладення на

спадкоємця інших обов'язків», а у юридичній літературі – «заповідальне покладення».

Специфічною ознакою заповідального покладення є вчинення дій, які спрямовані саме на досягнення суспільно корисної мети. Зміст таких дій може обумовлюватися колом інтересів заповідача, його самовираженням та іншими властивостями його, як особистості. З огляду на це, заповідач може покласти на спадкоємця обов'язок немайнового характеру, наприклад, здійснити розпорядження певними речами, що становлять особливу цінність для заповідача. До таких розпоряджень може бути віднесено утримання та піклування за домашніми тваринами.

Виходячи з цього, обов'язок довічно доглядати за твариною можна порівняти та зіставити з встановленням опіки, тому деякі науковці пропонують «поширити інститут опіки на тварин, що частково б вирішувало проблеми виконання заповідального покладення щодо утримання тварин заповідача, а також посилює б юридичну відповідальність за невиконання або неналежне виконання такого обов'язку» [2, с. 52].

Ще одним не менш актуальним заповідальним розпорядженням є заповідальний відказ (легат), сутність якого полягає у переданні відказоодержувачеві у власність або за іншим речовим правом майнового права або речі, що входить або не входить до складу спадщини. Так, спадкоємцю передається конкретне зобов'язальне або речове право, а не всі права загалом. Таким окремим правом може бути, наприклад, право користування майном.

Відміною ознакою такого виду розпорядження є те, що відказоодержувачу передаються лише права за відказом, а не обов'язки. Він не є спадкоємцем за заповітом, а вважається лише сингулярним правонаступником.

Отже, можна зробити висновок, що інститут заповідального розпорядження має позитивне відображення у системі спадкового права. Кожен вид заповідального розпорядження дає можливість заповідачу виразити свою волю таким чином і в такому обсязі, як бажає безпосередньо заповідач. Однак, безумовно, існує ризик невиконання спадкоємцем обов'язків, які покладені на нього заповідачем, тому доречним буде закріпити на законодавствчому рівні відповідальність спадкоємців у випадку невиконання або неналежного виконання ними обов'язків, передбачених заповідальним розпорядженням.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Крушельницька Г.Л. Правова природа заповідального розпорядження по вчиненню спадкоємцями певних дій щодо утримання та догляду за тваринами. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 47-53.